

УДК 37.013.42:316.624.3-053.6
DOI 10.31654/2663-4902-2022-PP-4-33-38

Хлебнік С. Р.

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи
Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя
hlebiksvetlana606@gmail.com
orcid.org/0000-0002-8272-1252

**ПРОЕКТНО-ТЕХНОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД У РОБОТІ
СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА ЗАКЛАДУ ОСВІТИ
З ПОПЕРЕДЖЕННЯ БУЛІНГУ СЕРЕД ПІДЛІТКІВ**

Актуальність дослідження зумовлена тим, що в наші дні явище булінгу набуває подальшого поширення у закладах освіти, а його наслідки негативно впливають на соціальний розвиток і самореалізацію молоді людини. Особливо небезпечним є булінг у підлітковому віці. Разом з тим, в наукових дослідженнях по проблемі недостатньо висвітлено питання використання інноваційних методів для навчання дітей толерантній поведінці та конструктивним способам вирішення конфліктів.

Метою дослідження є розкрити сутність проектно-технологічного підходу в роботі соціального педагога закладу освіти, обґрунтувати його використання у підвищенні ефективності соціальної роботи з попередження булінгу серед підлітків.

В представлених матеріалах дослідження визначено, що явище набуло соціальний, психологічний характер і стало міжнародним терміном для правозахисників, психологів, соціальних педагогів. Доведено, що до розвитку булінгу в підлітковому середовищі призводить відсутність конструктивних комунікативних форм взаємодії, недостатність сформованості умінь відстоювати свою позицію соціально схвалюваними способами. З'ясовано, що важливою умовою ефективності превентивної роботи є формування у підлітків умінь та навичок розвитку і підтримки здорових міжособистісних стосунків, використання інноваційних методів для навчання дітей толерантній поведінці, і конструктивним способам вирішення конфліктів.

Основою для оптимізації цих процесів є використання проектно-технологічного підходу як ефективного інструменту, що поєднує цінності, принципи, практики та дієві методи вирішення конфліктів. Його використання в роботі шкільної служби порозуміння надає підліткам можливість засвоїти алгоритм соціально схвалюваної поведінки в суспільстві, вчить ненасильницькому методу вирішення конфліктів, сприяє попередженню булінгу в підлітковому середовищі.

Теоретична важливість проведеної роботи: в статті представлено наукові підходи у вивченні й попередженні булінгу в підлітковому середовищі, розкрито особливості вирішення цього питання в Україні та інших країн світу.

Практичне значення роботи – матеріали наукової статті можуть бути використані при написанні студентами кваліфікаційних робіт, а також в практичній діяльності соціальних педагогів закладів освіти, інших установах і організаціях орієнтованих на соціальне виховання дітей та молоді.

Ключові слова: булінг, попередження, підлітки, проектно-технологічний підхід, соціальний проект.

Постановка проблеми. В Україні розбудова системи освіти відбувається у складних умовах військової агресії РФ, що в впливає на загострення проблеми булінгу в учнівському середовищі. Розуміння соціально-психологічних умов, причин та наслідків деструктивної поведінки однієї дитини стосовно іншої, стрімка модернізація різних форм прояву агресивних дій потребує нових науково обґрунтованих стратегій попередження підліткового булінгу у виховному просторі закладів освіти.

Одним із важливих заходів попередження насильства в освітньому середовищі є формування у здобувачів освіти умінь і навичок розвитку і підтримки здорових міжособистісних стосунків через використання проектно-технологічного підходу. Його впровадження передбачає побудову роботи на засадах довіри та залучення причетних до ситуації учасників до процесу обговорення, спільного прийняття рішення чи розв'язання конфлікту задля формування порозуміння, досягнення консенсусу та/або формування ненасильницького середовища.

На таких принципах базується робота соціального педагога закладу освіти з попередження булінгу серед підлітків. Їх реалізація в роботі Шкільної служби порозуміння (ШСП) передбачає використання інноваційних методів і технологій соціальної роботи, які інтегрують в собі можливості різних сфер наукового пізнання.

Ознакою сучасного етапу розвитку ШСП є застосування в її роботі проектних технологій. Іншими словами, – служба порозуміння буде ефективною і такою, що сама розвивається, у тому випадку, якщо її організатори будуть розглядати свої дії як соціальний проект.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження булінгу як соціального явища доводять його колективний характер і тісний зв'язок з особливостями соціальних та міжособистісних стосунків у групі. Великий внесок у теорію подолання булінгу зробили такі зарубіжні науковці, як Д. Ольвеус, Д. Лейн, Е. Роланд, Е. Міллер, Д. Таттум, Д. Томпсон. В основу нашого дослідження покладено висновок Д. Ольвеусу, про те, що булінг – це умисна агресивна поведінка. Її головною ознакою він визначає систематичність і повторюваність. А головним каталізатором таких дій він визначає нерівність соціальної влади або фізичної сили. У роботах І.С. Кона булінг розглядається як залякування, фізичний і / або психологічний терор, який здійснюється стосовно дитини з боку групи однолітків. Він звертає увагу на тому, що булінг це форма жорстокого поводження. Важливо частиною таких дій є емоційна складова, коли фізично або психічно сильний індивід або група, завдаючи біль більш слабкій людині, отримує від цього задоволення.

В останніх дослідженнях науковців все більше розглядають проблему булінгу, як загрозу психологічної безпеки в освітньому середовищі. При цьому, головним чином, вивчаються характерні особливості учасників булінгу (агресор, жертва та ін.), рівень конфліктності як ключової ознаки групи.

В зарубіжних та вітчизняних дослідженнях, присвячених підлітковому булінгу науковці звертають увагу на те, що сучасні підлітки в більшості не використовують конструктивні форми взаємодії та комунікації. В поведінці дітей стрімко зникає здатність відстоювати свою позицію соціально схвалюваними способами.

Вітчизняні педагоги розділяють точку зору про те, що підлітковий вік має критичний характер. Негативною фазою його розвитку є руйнування колишніх інтересів дитини, відношень з дорослими, поява упертості, норовистості, негативізму, що стимулює виникнення конфліктів, особливо, в міжособистісному спілкуванні.

Важливою умовою ефективності попередження булінгу в соціально-педагогічній роботі з підлітками є формування у них умінь і навичок розвитку і підтримки здорових міжособистісних стосунків, використання інноваційних методів для навчання дітей толерантній поведінці й конструктивним способам вирішення конфліктів. Нова освітня парадигма формує нові підходи до організації соціального виховання, які включають в себе два або декілька підходів, тобто носять інтегрований характер. З-поміж підходів, які застосовуються до організації роботи соціального педагога з попередження булінгу в освітньому середовищі доцільно виділити проектно-технологічний, використання якого в роботі шкільної служби порозуміння залишається недостатнім.

Мета статті: охарактеризувати шляхи підвищенні ефективності соціально-педагогічної роботи з попередження булінгу серед підлітків, обґрунтувати використання проектно-технологічного підходу в роботі шкільної служби порозуміння.

Виклад основного матеріалу дослідження. На сьогодні проблема попередження булінгу серед учнівської молоді, є ще недостатньо вивченою в нашій країні, але є вже давно актуальною. В цей час це явище набуло соціальний, психологічний характер, що вимагає більш широкого залучення до його профілактики інноваційних

соціально-педагогічних технологій, серед особливе місце посідає проектно-технологічний підхід.

Проектно-технологічний підхід до організації виховних процесів вже протягом тривалого часу є предметом міждисциплінарних наукових досліджень. Але все ж таки, незважаючи на різноманітність існуючих визначень та підходів, вчені переконані, що проектно-технологічний підхід є основним підґрунтям для створення абсолютно нового освітнього середовища, яке давало б не тільки освітні теоретичні, але й корисні практичні навички.

Проектно-технологічний підхід в сфері соціальної роботи – це змістовне поєднання цілі, завдань, принципів, підходів, форм, методів, прийомів соціально-спрямованої, у тому числі і пізнавальної, діяльності в процесі розробки суб'єктами проекту в умовах сумісної співпраці.

Проектна ціль з'являється, як результат усвідомлення наявності певної індивідуально-особистісної проблеми та орієнтація на її вирішення. Це своєрідний план дій орієнтований на подолання перешкоди. Аналогічний принцип закладений щодо проблем соціального характеру, вирішенням яких може стати соціальне проектування та реалізація проектів.

Аналіз досліджень вітчизняних науковців (Дідух В., Костюк О. та інших) свідчить про те, що проектна діяльність виникла у XVI століття.

Її появі сприяли теоретичні дослідження та прагнення італійських архітекторів зробити архітектуру наукою і звести її в ранг навчальних предметів. З появою інженерних професій в кінці XVIII століття цей метод поширився в технічних і промислових вищих школах. Ці процеси почалися спочатку у Франції, потім в Німеччині, Австрії, Швейцарії, а з середини XIX сторіччя – у США. Саме в цій країні склалася власна система поглядів на метод проектів.

У 90-х роках XIX століття ідеолог педагогічного прагматизму Джон Дьюї, запропонував будувати навчання на активній основі, через самостійну діяльність учнів і при цьому доводив, що знання засвоюються міцно лише ті, які пізнаються через власну самостійну діяльність. Згодом У.Х. Килпатрік опублікував відому роботу «Метод проектів», де під проектною діяльністю він розуміє всяку активність, всяку діяльність дітей, яка ними вибрана вільно і тому виконується охоче «від щирого серця».

Подальший розвиток і зростання інтересу до методу проектів пов'язані з реформуванням освіти в країнах Західної Європи в 60–70-і роки XX століття. Проектна методика пережила своє друге народження під натиском вимог радикально реформувати систему освіти, відкрити її демократичним віянням і соціальним запитам суспільства.

В Україні метод проектів почали культивувати з початку XXI століття, після затвердження Міністерством освіти і науки нового стандарту технологічної освіти. Дана проблема знайшла відображення у працях і наукових публікаціях вітчизняних вчених, зокрема С. У. Гончаренка, А. М. Колота, В. Г. Панчука, В. К. Сидоренка та інших.

Історія розробки методології соціального проектування має багатий практичний досвід. Вона за своєю природою є соціальною і застосовується в діяльності закладів освіти Великобританії, Нідерландів, Німеччини, США, Швеції та ін. Соціальний зміст названої методології, в загальному вигляді, визначає її спрямованість на розв'язання суспільних проблем: профілактики наркоманії серед неповнолітніх, профілактики ранньої вагітності, профілактики міжетнічних конфліктів, пропаганди здорового способу життя.

Проаналізувавши дослідження різних авторів, було виявлено, що проектна діяльність розпочала своє існування у XVI столітті, у технічній сфері. Згодом, у середині XIX століття, цей метод також ліг в основу дослідження та цілеспрямованої зміни певного проблемного сегменту соціальної сфери, а також застосовувався, як метод навчання на активній основі, через самостійну діяльність учнів.

Проектно-технологічний підхід має свої переваги перед «методичним», функціональним підходом. Метод визначається як спосіб, інструмент, засіб наукового

пізнання або практичної діяльності людини. Він передбачає застосування стандартних прийомів, процедур, дій, що застосовуються у певних умовах професійної діяльності, зокрема – у соціально-педагогічній. Метод не обумовлює кінцевий результат, він тільки показує, якими шляхами його можна досягти. В даній роботі ми використовуємо визначення технології як сукупності методів, що застосовуються у певній логічній послідовності. Для досягнення результату можна застосовувати різні методи й методичні прийоми. Важливим тут є застосування оптимальних методів з точки зору досягнення кінцевого результату.

Для побудови ефективної роботи з попередження, скажімо, конфліктів серед вихованців закладу освіти необхідно провести соціологічне опитування представників цільових аудиторій, здійснити аналіз статистичної інформації і навчальної документації, організувати серію інтерв'ю або кілька фокус-груп з педагогами і батьками, здійснити спостереження за поведінкою учнів та учениць під час занять і в позаурочний час, провести тестування, визначити «проблемні місця» у роботі педагогів/педагогинь та виховній роботі батьків, визначити «групи ризику», визначити адекватні методи і методики корекційної роботи і тільки після цього починати створювати технологію попередження і розв'язання конфліктів, спираючись на методик «рівний-рівному». Проект дозволяє чітко визначити результативність і ефективність зусиль як окремих членів команди, так і усієї діяльності з попередження конфліктів у закладі освіти.

Застосування проектно-технологічного підходу в роботі служби порозуміння передбачає виконання ряду конкретних завдань: проведення роз'яснювальної роботи серед представників основних цільових аудиторій – вчителів, адміністрації, батьків, учнів та учениць; здійснення організаційних заходів – виділення приміщень, їх устаткування меблями, обладнанням для занять, методичними та наочними матеріалами; організацію та проведення навчань учасників проекту; розробку та застосування зразків документації, анкет, звітів про моніторинг; здійснення інформаційного супроводу проекту – висвітлення його реалізації і результатів у засобах масової інформації, соціальних мережах тощо.

За наявності чітко визначеної системи критеріїв результативність виконання проекту можна виразити у кількісному вигляді (наприклад, у відсотках). Ефективність проекту визначається через відповідність застосованих у ході його реалізації методів, методик і витрат ресурсів.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Впровадження в роботу Служби соціального проектування дозволяє визначити результативність і ефективність зусиль як окремих членів команди, так і усієї діяльності з попередження булінгу у закладах освіти, їх відповідність очікуваним результатам, які заявлялись на початку виконання проекту. Кінцевим результатом реалізації соціально-виховного проекту мають бути життєві компетентності учнів, тобто сформована можливість діяти у конкретній життєвій ситуації відповідно до власних цінностей, ставлень та переконань.

Застосування проектно-технологічного підходу до здійснення процесу соціального виховання в освітньому закладі дозволяє: а) практично реалізувати індивідуальний підхід; б) планувати і прогнозувати результати виховних впливів; в) обирати найбільш ефективні для даного учня або класного колективу форми і методи виховної роботи; г) об'єктивно оцінювати ефективність і результативність виховної роботи. Таким чином відбувається перехід до цілеспрямованого і свідомого формування особистісних рис і якостей молоді людини.

Перспективами подальших наукових розвідок можуть стати питання організації і застосування тьюторського супроводу в процесі залучення учнівської молоді до соціальної активності, попередження різних форм деструктивної поведінки, включеності в соціогуманітарну практику, яка пов'язана з формуванням людини. На основі цього можна сказати, що виникнення тьюторства є перспективним напрямком у розбудові сучасної системи соціально-педагогічної роботи в Україні.

Література

1. Андрєєнкова В. Л., Левченко К. Б., Матвійчук М. М. Освітній електронний курс «Вирішую конфлікти та будує мир навколо себе». Київ, 2019. URL: http://course.la-strada.org.ua/story_html5.html.
2. Коваль Г. В., Алексеєнко Г. О. Сучасні підходи до визначення та класифікації булінгу в шкільних підліткових колективах: наукові праці. *Педагогіка*. № 257. Т. 269. 2016. С. 7–10.
3. Костюк О. Досвід Канади щодо антибулінгової роботи в середній школі. *Порівняльно-педагогічні студії*. 2015. № 4(26). С. 28-35.
4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів. України щодо протидії булінгу (цькуванню) Закон України від 18 грудня 2018 року 2657 – VIII. Ст. 47–53. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-19/print>.
5. Створення системи служб порозуміння для впровадження медіації за принципом «рівний-рівному/рівна-рівній» та вирішення конфліктів мирним шляхом у закладах освіти. Київ: ФОП Нічога С.О., 2018. 174 с.

References

1. Andryeyenkova, V.L., Levchenko, K.B. & Matviychuk, M.M. (2019). Osvitniy elektronnyy kurs «Vyrishuyu konflikty ta buduyu myr navkolo sebe» [Educational electronic course "I resolve conflicts and build peace around me"]. URL: http://course.la-strada.org.ua/story_html5.html [in Ukrainian].
2. Koval, G. & Alekseenko, G. (2016). Suchasni pidkhody do vyznachennya ta klasyfikatsiyi bulinhu v shkil'nykh pidlitkovykh kolektyvakh [Modern approaches to the definition and classification of bullying in school adolescents]. *Naukovi pratsi*, 257, Vol. 269, 7-10 [in Ukrainian].
3. Kostyuk, O. (2015). Dosvid Kanady shchodo antybulinhovoyi roboty v seredniy shkoli [Canada's experience of anti-bullying work in secondary schools]. *Porivnyal'no-pedahohichni studiyi*, 4(26), 28–35 [in Ukrainian].
4. Pro vnesennya zmin do deyakykh zakonodavchykh aktiv. Ukrayiny shchodo protydyi bulinhu (ts'kuvannnyu) [On making changes to some legislative acts. of Ukraine on countering bullying (harassment)] Zakon Ukrayiny vid 18 hrudnya 2018 roku 2657 – VIII. St. 47–53. URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-19/print>.
5. (2018). Stvorennya systemy sluzhb porozuminnya dlya vprovadzhennya mediatsiyi za pryntsypom «rivnyy-rivnomu/rivna-rivniy» ta vyrishennya konfliktiv myrnym shlyakhom u zakladakh osvity [Creation of a system of mediation services for the introduction of peer-to-peer mediation and peaceful resolution of conflicts in educational institutions]. Kyiv: FOP Nichoha S.O. [in Ukrainian].

Khliebik S.

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor
of the Department of Social Pedagogy and Social Work
Nizhyn Gogol State University
hlebiksvetlana606@gmail.com
orcid.org/0000-0002-8272-1252

PROJECT AND TECHNOLOGICAL APPROACH IN THE WORK OF SOCIAL PEDAGOGY OF AN EDUCATION INSTITUTION FOR THE PREVENTION OF BULLYING AMONG ADOLESCENTS

Research materials discover actual theme of bullying prevention within teenagers. Bullying problem doesn't become less important in educational and bringing up spheres in Ukraine. At the same time in scientists researches question of innovation methods and approaches to social brining up of children is not disclosed enough as well as formation of skills of tolerant behaviour, teaching of constructive ways in solving of conflicts. Research goal is to discover essence of project and technical approach in social teacher work and justify its usage in increasing of social work effectiveness in preventing

teenagers bullying. Research methods: analysis – knowledge method with the help of putting apart information in several parts; comparison method – method which means description of differences between research objects; observation method – way of discovery objective world which is based on the statement that subjects and phenomena are perceived with the help of sense organs without interference from the researcher. Social and psychological character of bullying within teenagers is described in the article. It is proved that teenager bullying is caused by several reasons: absence of constructive communication forms of interpersonal interaction, lack of ability to stand the ground by social approved means. It is described that the important part of effective preventive work is teenager formed skill to build and develop healthy interpersonal connections.

The basis to optimize these processes is usage of project and technological approach as an effective instrument. It combines values, principles, practices and effective methods of conflict resolving.

Theoretical importance of the fulfilled work: the author presented scientific approaches in researching and preventing of bullying in teenagers environment; he also disclosed peculiarities of this problem solving in Ukraine and other countries.

Practical role of the work: article materials can be used in students qualifying works as well as in practice of social teachers in educational institutions, other institutions and organisations and organisations focusing on social bringing up of children and youth.

Key words: bullying, warning, teenagers, project-technological approach, social project.